

O MULTIKULTURI IN POMENU RAZLIČNOSTI NARODOV, JEZIKOV IN KULTUR

Jurij Zalokar

COBISS 1.03

Spričo obsežnih migracij v času po drugi svetovni vojni se je oblikovala zamisel o multikulturi. Pripomogla naj bi k odpravljanju stresov, ki so jih doživljali priseljenci, in k utrjevanju sožitja, ki je postalo nujnost tudi za blaginjo večinskega prebivalstva. Številne študije o tistem času nam poročajo o hudih družbenih in osebnih oziroma psiholoških travmah priseljencev, v odnosu večinskega prebivalstva do njih pa o odbojnem vedenju in raznovrstnih rasističnih ali nacionalističnih izpadih. Boleče posledice na obeh straneh tako nastalega konflikta so ogrozile tudi večino, kar je pripravilo oblasti, da so se pričele zanimati za multikulturo, ki naj bi omogočila sožitje.

Ena od dežel, ki je resno stopila na pot multikulture, je bila Avstralija. V času laburistične vlade je prišlo do oblikovanja multikulturnih ustanov na različnih področjih. Taki so bili začetki etnične psihiatrije, ki je rekrutirala psihiatre iz dežel, od koder so bili priseljeni. V njenem delu se je pokazal predvsem pomen rabe jezika priseljencev pri njihovem stiku z zdravstvenimi delavci. Tudi sicer se je pokazalo kot bistveno ohranjevanje maternega jezika v javni rabi.

Poleg priseljencev je multikultura zajela tudi razreševanje problematike avstralskih staroselcev, ki so bili najhujša žrtev družbene diskriminacije (Zalokar, 1991).

Že začetki uvajanja multikulturnih prvin so bili zelo obetavni. Pojavi diskriminacije so kmalu postali manj opazni. Žal pa je diskriminacija tlela naprej in čez čas je prišlo do oživljanja skrbno prikritega rasizma. Sprva je nastopilo nekaj vidnih in uglednih izobražencev, med njimi je bil zlasti opazen profesor zgodovine na melbournski univerzi Blainey s knjigo *Vse za Avstralijo* (1984) in članki (1988) z odkritim napadom na multikulturo. Kmalu je prišlo v avstralskih velemestih do pisanja rasističnih grafitov ter napadov zlasti na Azijce (Hawthorne, 1988), celo do umorov. Vodilni liberalni politik Howard, ki je pozneje postal predsednik avstralske vlade, je 1991. leta še razvnel nasprotovanje multikulturi z izjavo, da je Avstralija napravila napako, ko je opustila prejšnjo politiko vzpodbujanja asimilacije in integracije (MacDonald, 1999). V devetdesetih letih je sledil organiziran politični nastop z rasističnimi gesli, ki ga je vodila Paulina Hanson, po kateri je dobil ime hansonizem (Georgiou, 1997).

Medtem ko je zaradi desničarskega protimultikulturalizma prišlo do najbolj surovih napadov na priseljence, pa v levičarskih krogih ni bilo česa podobnega. Nasprotno, ostali so glasnik enakopravnega vključevanja priseljencev v življenje družbe. Res pa je,

da tudi leva stran ni imela posluha za potrebe priseljencev po dolgoročnem ohranjanju njihovih etničnih prvin. Avstralski profesor sociologije Encel (1986) omenja slab vpliv Heglovega nauka o nezgodovinskih narodih, kar se tiče etničnih stikov, ki sta ga prevzela tudi Marx in Engels. Socialni nauk je v sociologiji tudi sicer sprožil relativizacijo pomena jezika in narodnosti. To je najprej prizadelo številčno majhne narode in jezike, v primeru izseljenišтва pa tudi imigrante iz velikih držav.

Kljub navedenim odporom in omejitvam je multikultura dosegla ustanovitev številnih družbenih ustanov in dejavnosti, kot so društva, občila, dopolnilno šolstvo, prevajalske službe itd. Makedonski psihiater H. Minas (1993 in 1996), po rodu iz slovanskega dela grške Makedonije, je npr. postal izredni profesor transkulturalne psihiatrije na univerzi v Melbournu. S sodelavci je pripravil več programov, ki se ukvarjajo z multikulturo v zdravstvu, z njimi pa tudi pregled dotedanjih tovrstnih ustanov. Toda resnični vzpon multikulture je pričel zastajati zaradi oživljanja avstralskega etnocentrizma. Že 1989. leta, ko sem zapuščal Avstralijo, sem imel jasen občutek, da se bo polietnična naravnost javnosti prevesila v golo deklarativnost brez globljega uveljavljanja. To je bil hkrati čas prihoda desnice in kapitalističnega liberalizma na oblast. Etničnim občilom, zlasti TV, je npr. grozila dejanska ukinitve s pripojitvijo nacionalni televiziji. Etnični radio tudi zaradi takega zadržanja ni mogel seči naprej od skrbi za najbolj preprosto poslušalstvo prve generacije priseljencev, skrbi, ki je naslednje generacije prej odbijala kot nagovarjala. Forstnerič (1983) je že 1983. leta v *Odrpitem pismu* podrobneje nanizal tovrstno nezadostnost na področju slovenskega kulturnega življenja v Avstraliji. Z etničnimi inštituti se je dogajalo podobno, kot s staroselskimi: čeprav so eni in drugi dosegli pomembne raziskovalne uspehe, niso mogli kaj dosti prispevati k udejanjanju nalog, ki jih je nakazalo njihovo delo. Multikultura se je pričela spreminjati v golo kozmetiko in retoriko. Medtem se je spet stopnjevala diskriminacija, ki je bila katastrofalna zlasti za staroselce in ilegalne imigrante. Znano je sodno preganjanje staroselcev zaradi malenkosti, ki jih pri nas nihče ne bi imel niti za lažji prekršek. Kljub temu so sledili policijsko pridržanje in krajše ali daljše zaporne kazni. V zaporih je pri staroselcih prihajalo do 20-krat večjega števila samomorov kot pri ostalem prebivalstvu (Wilson, 1988). Tednik *Good Weekend* je v tem poročilu objavil tudi slike pridržalnih kletk, velikosti približno 3 krat 4 metre, brez toaletnih prostorov, postavljenih na sonce celo pri temperaturi 30 stopinj. Ustanovljena je bila sicer posebna Kraljeva komisija, ki naj bi vse to preučila, vendar se je po več letih razšla, ne da bi dosegla kaj pomembnega.

Zanimivo je, da najdemo podobne vzporednice v usodi temnopoltih prebivalcev ZDA. Po manifestativni strani so zadnja leta doživeli sicer izreden vzpon, ko so se jim odprla najvišja mesta v državni upravi, v populističnih filmih pa so jim bile dane pozitivne vloge belcem nadrejenih policijskih, socialnih in drugih delavcev. Resničnost pa je ostala ista: temnopolto prebivalstvo je še vedno hudo diskriminirano, živi v ubožnih getih, v razmerah, kjer vladajo najhujše oblike socialne patologije itd. To narekuje previdnost ob lepih besedah in slikah, saj se za njimi skriva nasprotna resničnost. Na etničnem področju praviloma srečujemo dvojna merila in dvoličnost, ko uničuje, kar se z najlepšimi besedami povečuje.

Nič drugače ni v okviru evropskih integracijskih dogajanj. Medtem ko iz središč evropskega združevanja slišimo multikulturno retoriko, ravnajo države, ki so že v okviru Evropske unije, pri svojem odnosu do narodnih manjšin enako negativno ali še slabše kot pred pridružitvijo. Od devetdesetih let naprej se je npr. položaj slovenske narodne skupnosti v Italiji in Avstriji bistveno poslabšal zaradi tihega pristajanja ali celo vzpodbujanja oblasti k diskriminaciji. Še bolj negativno je mogoče oceniti politiko, ki se uresničuje z razvnanjem etničnih sporov, tako pri nas na Balkanu kot po svetu.

Neuspeh multikulture so predvideli že njeni tvorci in pobudniki, če bi besedam njej v prid ne sledilo udejanjanje. Encel (1986) je zato pisal: »Kulturni pluralizem bo možno ohranjati samo s strukturalnim pluralizmom.« Še več, Banchevska (1982) navaja, da so multikulturne ustanove sicer »žarek upanja«, toda »čeprav mora izgledati lista ustanov impresivno, moramo vedeti, da ima lahko še tako dolg seznam kaj majhno težo«. Hunt (1966) je dodal, da pri odpravljanju diskriminacije legislacija multikulture ni dovolj, saj se vedno najdejo ljudje, ki iznajdejo veliko načinov, kako izvesti diskriminacijo. Tudi Klinar (1983) je pisal, da multikulturalizem sam po sebi ne odpravlja niti družbenega pritiska na priseljence niti asimilacijskih nakan.

V razmerah, kjer je trdnost družbe in posameznika že tako ali tako načeta zaradi drugih okoliščin, pomeni narodna in jezikovna diskriminacija dodaten udarec, ki pelje k anomiji in uničenju nekega ljudstva oziroma narodne skupnosti. Nравnost se poruši, vrednostni svet razpade, demoralizacija pa končno priklíče samouničevalna nagnjenja. Z atomiziranjem družbenega življenja se »atomizira« tudi osebnost posameznika. Vse to se med drugim kaže v izbruhu različnih oblik praznoverja, fundamentalistične ozkosti, iluzij prikazovanja božanstev, pojavov verske histerije in mitologiziranja raznih zvezdnikov. To raznovrstno pojavnost je pisatelj Adamič lepo orisal z razmerami v Kaliforniji v njegovem času, strokovno pa sta jo obdelala Luria (1973) in Mead (1966).

Zgodovina kaže, da mora biti tak razkroj včasih dirigiran, če si neka sila skuša podrediti svoje sosledstvo ali pa, kot v primeru globalizacije, ves svet. Tedaj opazujemo nastop totalitarizma, ki so mu predvsem napoti bolj zakoreninjene razlike, kot sta narodnost in jezik. V takih okoliščinah postane multikulturalizem bistven obrambni dejavnik za ohranitev osebne integritete, če se le zavestno uresničuje na vsakem koraku. Na podlagi izkušenj pri preživetju priseljskih kultur in jezikov ugotavlja Lewis (1980, str. 154): »Ne glede na to koliko je oslabela raba jezika nekega ljudstva, je možno jezik oživiti kljub vsem težavam, če le obstoji odločna in vplivna skupina govorcev maternega jezika.«

Na tem mestu je prav, če navedemo citat francoskega pisatelja Suareza (Adamič, 1970, str. 206–207): »Poudarjam vlogo majhnih narodov. Ti /.../ so na stopnji, ki odgovarja človekovemu bitju. /.../ Male države hranijo vzdušje, v katerem se je razvil zdrav lik modernega posameznika. Veliki imperiji sploh še niso dojeli zakonov, ki so neizogibno potrebni za človeško dostojanstvo. /.../ Vsi velikanski imperiji so delovali zoper duha /.../ omrtvili so vest človeštva.« A ne gre samo za vest. Dodajamo tudi premalo upoštevano spoznanje, da je v različnosti jezikov, narodov in kultur vtkana različnost pogledov, načinov razmišljanja in odzivanja, taka različnost pa bistveno

prispeva k realnemu dojemanju pojavnega sveta. Preprečuje tudi precenjevanje ali absolutizacijo pojavnih oblik v smislu nastanka teološko ali ideološko zoženega odnosa do sveta. Vse take zožitve redno vodijo do nestrpnosti in hudih konfliktov, napačno usmerjajo življenje in oblikujejo prav konvertitsko držo tako v družbenem življenju kot v strokah, umetnosti in nazorskih pogledih. Različni odenki v dojemanju in razmišljanju pri rabi raznih jezikov, nastalih na različnih kulturnih podlagah, vnašajo npr. v znanost nujno širino pri razreševanju nekega vprašanja.

Še več drugih razlogov je, zaradi katerih sodi ohranjevanje narodnosti, kulture in jezika med najpomembnejše družbene naloge. Vsako uniformiranje nekaj bistvenega odvzame. Seveda so pri tem razlike, ali gre za priseljence, narodne manjšine ali narode. Razumljivo je postopno in tudi dolgotrajno (več generacij) dvosmerno stapljanje priseljencev z večino, a le, če pri tem posameznik ohranja zavest korenin. V tem pogledu je bil zanimiv pogovor z nekim Avstralcem, ki je bil po izgledu, govorici in zatrjevani identiteti anglo-irskega porekla. Toda izkazalo se je, da so bili njegovi predniki iz Vzhodne Evrope. Ni se zavedal, da je s tem, ko je zatajil svoje poreklo, amputiral del svoje osebnosti. V taki zatajitvi vedno ždi nevarnost šovinističnega oziroma nacionalističnega (v današnjem slabšalnem pomenu besede) razvoja miselnosti, lahko bi tudi rekli zožitve osebnosti z nagnjenostjo k nestrpnosti in agresivnosti pri uveljavljanju prevzete nove identitete. V navedenem primeru se je to pokazalo v sogovornikovem silovitem zagovarjanju pogledov profesorja Blaineya.

Na dvojezičnih ozemljih seveda ni zadosti ohranjevanje zavesti korenin, ampak je v prid integriteti osebnosti nujno ohranjevati poleg jezika tudi vse, kar lahko imenujemo strukturno podlago narodnosti. Seveda je to možno le v primeru pozitivne diskriminacije in pristajanja na dvojezičnost tudi pri večinskem narodu in njegovih državnih predstavnikih.

Na koncu še beseda o multikulturi pri priseljenicah, ki so kot tujci v službi lastnikov tujega, pogosto odločujočega kapitala oziroma interesov tujega trga in sploh tujih teženj po širitvi. Dejansko ponavljajo vlogo nekdanjih kolonizatorjev, čeprav z drugačnimi prijemi. Tak sloj se pri nas že oblikuje. Prej izjemoma kot praviloma se niti najmanj ne naučijo našega jezika celo po več letih, visoke kulture krajev, v katere so prišli, pa sploh ne opazijo. Žalostno je opazovati, kako se jim domača večina podreja, čeprav – ali morda prav zato – ker ima tujec dostikrat celo trikrat višje dohodke za enako delo kot domačin. Gre torej za specifične odnose, ki ne dovoljujejo sklicevanja na multikulturo v primeru zahtev s strani politično in ekonomsko dominantnih tujih priseljencev.

V sklepu je treba še enkrat poudariti, da ohranjevanje jezika in etnične identitete nikakor ni nekakšno čuvanje medtem zastarelih socialnih danosti, kot hočejo prikazati nekatere antropološke in sociološke šole, ampak temelji taka skrb na dejstvu, da nosi vsak človek v sebi genetske prvine svojega razvoja, ki jih spremljajo arhetipne zakonitosti, ki jih je preučeval Jung (1969). Že otrok ni nikakršna »tabula rasa«, nepopisan list papirja, ki ga bo popisalo šele življenje. S seboj prinaša biološke in psihološke prvine preteklosti, ki jih ne smemo zanemariti, če nočemo prizadeti njegovega razvoja in oblikovanja osebnosti. Svet, ki tega ne upošteva, prehaja s svojimi nasilnimi posegi iz

ene katastrofe v drugo. Raznarodovanje in jezikovni imperializem vedno pomenita rušenje harmoničnega razvoja, kar lahko v skrajnem primeru privede do anomalije.

Pojem multikulture, kot se je razvijal predvsem pri obravnavanju usode priseljencev v tuja okolja, potrebuje seveda dopolnitve in spremembe, če hočemo z njim poseči tudi na širša področja, kot je npr. usoda narodnih manjšin, staroselcev in narodnosti. Povsem nesprejemljiva pa je njegova raba kot nalepke, ki vprašanja prej zamegli in zavaja, kot da bi jih zares razreševala. Multikultura, če naj bo to, kar so hoteli doseči njeni tvorci, mora biti predvsem udejanjena v ustroju družbe in miselnosti ljudi ter njihovih predstavnikov. Tu je spet treba navesti pisatelja Suareza, ki je poudaril vlogo majhnih narodov kot vesti človeštva pri urejanju etničnih vprašanj. To pa terja od njih odločen boj za uveljavitev njihovih pravic, saj je ravno v takem neizprosno prizadevanju njihova moč in obenem upravičenje obstoja.

LITERATURA

- Adamič, L. (1970). *Orel in korenine*. Ljubljana: DZS.
- Banchevska, R. (1982). Uprooting and setting: the transplanted family. V: L. Eitinger, D. Schwarz (ur.), *Strangers in the world* (str. 107-132). Hans Huber: Bern.
- Blainey, G. (1984). *All for Australia*. Sydney: Methuen Haynes.
- Blainey, G. (31. 12. 1988). Australia 1988. *The age (Melbourne)*, str. 23.
- Encel, S. (1986). Ethnicity and multiculturalism. *The Australian quarterly*, 58 (3), 308-325.
- Forstnerič, F. (1983). Odprto pismo. *Dialogi*, 6, 62-65.
- Georgiou, P. (11. 1997). The authentic face of Hansonism. *The age (Melbourne)*.
- Hawthorne, L. (1. 10. 1988). The Asian experience. *The age (Melbourne)*. *Saturday extra*, str. 1-2.
- Hunt, E. F. (1966). *Social science*. New York: Macmillan.
- Jung, K. G. (1969). *Lavrint u čoveku*. Beograd: Vuk Karadžić.
- Klinar, P. (1983). Mednarodne migracije v kriznih razmerah. *Dialogi*, 6, 62-65.
- Lewis, E. G. (1980). *Bilingualism and bilingual education*. Albuquerque: University of New Mexico Press.
- Luria, A. R. (1973). *The working brain*. Harmondsworth: Penguin books.
- MacDonald, J. (6. 5. 1999). Heat on PM over multiculturalism. *The age (Melbourne)*.
- Mead, M. (1966): Cultural change and character structure. V: M. Stein et al. (ur.), *Identity and anxiety* (str. 88-89). New York: Free Press.
- Minas, I. H. et al. (1996). *Mental health services for NESB immigrants*. Canberra: Australian Government Publishing Service.
- Minas, I. H., D. Silove, J. P. Kunst (1993). *Mental health for multicultural Australia: a national strategy*. Melbourne: The Victorian Transcultural Publishing Service.
- Wilson, D. (19. 11. 1988). Australia's death cells. *Good weekend (Melbourne)*, str. 56-67.
- Zalokar, J. (1991). *Mavrična kača*. Radovljica: Didakta.

SUMMARY

ON MULTICULTURE AND ON SIGNIFICANCE OF HETEROGENEITY OF NATIONS, LANGUAGES AND CULTURES

Jurij Zalokar

The author deals with the development of multicultural relations in Australia after World War II, which various racisms and the right wing anti multicultural activity opposed. The revival of Australian ethnocentrism obstructed the actual rise of multiculturalism, which the author noticed already in 1989 when leaving Australia. An increasing gulf was occurring between the principal declarativeness and the actual life in the spirit of multiculturalism. The author made parallels between the fate of black coloured population in the U.S.A. and the European integrational processes. On the one side, there is the rhetoric, and actual relations on the other side that are far from the principles of multiculturalism. He is pointing out the harmfulness of national and language discrimination, which leads to destruction of a nation or a national community, and consequently to dilapidation of morals and the system of values, and to self-destructive dispositions. The author considers preserving of nationality, culture and language the most important social tasks, in the fields of emigration and immigration as well. Preserving language and ethnic identity definitely is not some maintaining of obsolete social circumstances as some anthropological and sociological schools want to present; such preserving bases on the fact that every human carries in oneself genetic elements of one's development.

Jurij Zalokar is doctor and psychiatrist.